

Komentar in karta: 2/23

SLA V146B.01 'kuhinja'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'prostor, v katerem se pripravlja hrana', knj. *kúhinja* (*ú*), je najpogosteje uporabljeno poimenovanje *kuhinja*, z narečno palatalizacijo $k > \acute{k}, \acute{c}, \acute{č}$ v T111, T114, T115, T117–T120, T137–T139, T149, T152, T154, T155. V zahodnih slovenskih narečjih je razširjeno poimenovanje *hiša*, v T118 z narečno palatalizacijo $h > \acute{s}$ (*šiša*) – v T118 z označevalnikom staro, v T059 je odgovor zapisan v predložni zvezi *tu hiši*, v T087 v *hiši*. Druga poimenovanja, ki so veliko manj pogosta, so *ispa*, *veža* ter izposojenki iz furlanščine *kužina* v terskem narečju in *žbatafur*, v T087 zapisano v predložni zvezi v *žbatafurju*, v briškem narečju.

2. Morfološka analiza

kuhinja < **(kuxyn)-a* 'kuhinja' ← stvnem. *kuhhina*, srvnem. *kuchīn* 'kuhinja' (> nem. *Küche* 'kuhinja')

kuheljna < **(kuxln)-a* ← bav. nem. *Kuchel* za nem. *Küchlein* 'piška, piščanec', *-n-* je verjetno bav. nem. (prim. nem. *Kirche* : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')

veža < **vež-a* (< **vez-j-a*) ← **vez-ti* 'vesti, peljati'

dimnica < **dim-bn-ic-a* ← **dym-ъ* 'dim'

hiša < **(xyš)-a* ← stvnem. *hūs* *[hūš] 'hiša' (> nem. *Haus* 'hiša')

ispa < **(jbstp)-a* ← rom. **extupa* (brez lenizacije **-p- > -b-*) 'ogrevana soba' (Furlan 2009: 125, op. 14; o možnem germanskem izvoru besede gl. Pronk-Tiethof 2013: 178–179)

izbič < **(jbstb)-it-ъ* ← **(jbstb)-a* ← rom. **extuba* (z lenizacijo **-p- > -b-*) 'ogrevana soba' (Furlan 2009: 125, op. 14; o možnem germanskem izvoru besede gl. Pronk-Tiethof 2013: 178–179)

uta < **(ut)-a* ← stvnem. *hutt(e)a*, srvnem. *hutte* 'koča, šotor' (> nem. *Hütte* 'koča, bajta')

huta < **(xut)-a* ← stvnem. *hutt(e)a*, srvnem. *hutte* 'koča, šotor'

kužina < **(kužin)-a* ← furl. *cusina* 'kuhinja'

žbatafur < **(žbatafuř)-ъ* ← furl. *sbati* 'vreči, zalučati' + *fūr* 'ven'

fogolar < **(fogolař)-ъ* ← furl. *fogolâr* 'ognjišče'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *izbič* v T012, *dimnica* v T049 in *fogolar* v T080. Kot enkratnica s korenem *kuh-* je kartiran leksem *kuheljna* v T279.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *uta* in *huta* v T049 ter *kuhinja* v T087.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2009; Pronk-Tiethof 2013

5. Primerjaj

SLA: V730b.01 *veža* (2/22), V131a.01 *dnevna soba (hiša)* (2/24), V147B.01 *ognjišče* (2/41); OLA: 1012; ALE: /; SDLA-SI I: /; ALI: 393; ASLEF: 2654; HJA: 770; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kuhinja je navadno zaprt prostor, namenjen kuhanju. Sprva kmečke hiše na Slovenskem niso imele samostojne kuhinje, ampak je kahalno mesto bilo v veži, pri stavbah tipa ognjiščnica, dimnica ali kaminska hiša pa v osrednjem, večinoma edinem bivalnem prostoru. Med 15. in 18. stoletjem je prevzemala nalogo kuhinje veža, o tem pričajo poimenovanja kuhinjskega prostora. Na osrednjem Gorenjskem so kuhali na odprtem ognjišču v oz. na veži. Tudi v Bohinju, na Dolenjskem, v Beli krajini so kuhali najprej v veži, kar je še ohranjeno pri nekaterih starejših hišah in zidanicah (npr. Abščeva zidanica v Kotu pri Semiču, Šokčev dvor v Žuničih). Sčasoma so del veže predelili s *šipovnikom* (obokom) in osamosvojeni kuhinjski prostor poimenovali (črna) kuhinja, zlasti če je zid z vrati razdelil prvotno vzdolžno vežo. V tipih hiš s črno in pozneje belo kuhinjo so bile kuhinje navadno umeščene na zadnjo stran hiše (največkrat na vzhod ali sever), kjer je bil iz kuhinje izhod na zadnje dvorišče, na katerem so navadno stali svinjak, kokošnjak, drvarnica in podobno. Pri gradbeno naprednejših hišah velikih kmetov, župnišč in veleposesti so imeli v kuhinjah v prostor pomaknjena odprta ognjišča za kuhanje, kar je bilo splošno razširjeno tudi v severozahodni in zahodni Sloveniji (npr. Raduha pri Lučah, Studor v Bohinju, Breginj). Drugod je bilo ognjišče manjše, le vzdolž dela stene ob kuriščni odprtini. Z dvigom kakovosti bivanja so po vzoru gradbeno naprednejših hiš stare črne kuhinje lastniki začeli preurejati v bele, s tem da so na nekdanja manjša ognjišča postavljali stene z notranjimi dimniki in s kovinskimi vratci za kurjenje v peči. Ker so s tem izgubili možnost kuhanja na ognjišču, so v istem prostoru (kuhinji) vgrajevali zidane ali nameščali prenosljive štedilnike. S temi preureditvami je nekdanja črna kuhinja postala bela, dim in saje pa so tako povsem izločili iz notranjih prostorov. Na razvoj kmečkih in drugih podeželskih kuhinj so imele vseskozi močan vpliv grajske, samostanske in župnijske kuhinje.

Prim.: Ložar 1944a; Ložar 1944b; SEL 2004

7. Skica

